

FREUD'UN RÜYÂ YORUM METODU*

Bülent AKOT**

Özet

Bu makale, Sigmund Freud'un görüşleri doğrultusunda rüyâ olayını ele almaktadır. Çalışma, giriş, beş bölüm başlığı ve sonuç bölümünden müteşekkildir. Makalede ilk olarak rüyânın tanımlanması, rüya yorumunun tarihî serüveni ve İslâm dininin rüya yorumuna bakışı anlatılmaktadır. İkinci olarak ise, psikanaliz ekolü ve Sigmund Freud'un rüyâ teorisi izah edilmektedir. Özellikle Freud'a göre rüyânın nasıl oluştuğu, rüyâ yorum metodu ve Freud'un rüyâ yorumunun dayandığı temellerle ona yapılan eleştiriler de incelenmektedir. Sonuçta rüyâ olayının genel bir değerlendirmesi ve Freud'un rüyâ yorum metodu ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Rüyâ, yorum, psikanaliz, Freud

Dream Interpretation of Freud's Method

Abstract

This paper examines dream events in line with Sigmund Freud's views. The study is composed of entry, five chapters and conclusion. In the article first defined as a dream, dream interpretation and the historical journey to Islam's view of dream interpretation are described. The second, the school of psychoanalysis, Sigmund Freud's dream theory are explained. Especially how to create a dream for Freud, Freud's dream interpretation, dream interpretation method and the criticism of him with the fundamentals are investigated. Result of events in the dream and Freud's dream interpretation of the overall assessment method has been tried to put forward.

Key Words: Dream, interpretation, psychoanalysis, Freud

* Bu makale, "Rüyâ Tecrübesinin Psikolojik ve Dînî Temelleri" başlıklı basılmamış yüksek lisans tezimizin (Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2005) ikinci bölümünden faydalanılarak hazırlanmıştır.

** Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel İslâm Bilimleri Bölümü, Tasavvuf Tarihi Anabilim Dalı, bulentakot@hotmail.com

Rüyâ

Rüyâ kelimesi, Arapçada “ra-e-ye” fiil kökünden “fa’la” kalıbında bir mastar olup uykuda bir şeyi görmek demektir. İsim olarak da uykuda görülen şey manasına gelir.¹ Bazen hemze vavlı olarak “ru’ya” şeklinde de okunur.² Rüyâ kavramsal olarak ise; bir kimse- nin uyku sırasında zihninden geçen hayal dizisine, kişinin uyku halinde gördüğü şeye ve uykuda bir şey görmesine denir.³

Uykunun REM (Rapid eye movement=hızlı göz hareketi) evresi keşfedilince laboratuvarlarda rüyâlar ve rüyâ görme üzerine araştırmalar yapıldı. Uzun zaman boyunca sadece uykunun REM evresi esnasında rüyâ görüldüğüne inanılıyordu. Daha sonra yapılan çalışmalarda NREM’de (non rapid eye movement) de rüyâ görüldüğü anlaşıldı. Gece boyunca rüyâ görüyor olmamız önemli bir hipotez olarak kabul edilmiştir.⁴

Rüyâda iken bütün hayallerimiz gerçekmiş gibi yaşanır ve hissedilir. Uykudan uyanıldığında bunun bir hayal olduğu fark edilir.⁵ Yapılan araştırmalar rüyânın uykuyu koruduğunu ve sağlıklı hale getirdiğini de ortaya koymuştur.⁶

İnsanlar zaman zaman rüyâda gördükleri imgelerden etkilenerek düşünce ve hayal dünyalarını şekillendirirler. Rüyâda görülen imgeler zamanla unutulur ve farkında olmadan gerçek kültürel ve çevresel unsurlarla da birleşerek gerçek olaylar gibi algılanabilir. Nitekim hayaletlerin varlığına dair inançların sebebi, rüyâlardır.⁷

¹ Ebu’l-Fazl Muhammed b. Mükerrrem b. Ali el-Ensârî İbn Manzûr, *Lisânu’l-Arab*, Daru Sadır, Beyrut, 1990,c.XIV,s.297.

² Halil b. Ahmed el-Ferahidî, *Kitâbu’l-Ayn*, Daru’l-İhyâ et-Turas el-Arabî, Beyrût, 2005, s.328.

³ el-Ferahidî, *Kitâbu’l-Ayn*, s.328.; Ayrıca şu eserlere bk. Hüseyin b. Muhammed er-Ragıp el-İsfahânî, *Müfredât fî Garîbi’l-Kur’ân*,Beyrut,tz.,s.658.;Şemseddin Sâmi, *Kâmûs-ı Türkî*,Çağrı Yay., 2007, s.676.; Hasan Avni Yüksel, *Türk- İslâm Tasavvuf Gelenğinde Rüyâ*,Gazi Üniv. Sosyal Bilimler Enstitüsü (Basılmamış Doktora Tezi), Ankara,1990, s.1.

⁴ Dilek Çimen, *Rüyalar, Duyudurum ve Sorunlarla Baş etme Stratejileri*,Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü,(Basılmamış Yüksek Lisans Tezi),Van,2007, s.12.

⁵ Tahir Özakkaş,*Bütüncül Psikoterapi*,Litera Yay.,İst.,2004,s.442.

⁶ Sabri Özbaydar,*Rüyâların Fonksiyonu*, Baha Matbaası,İst.,1971,s.52; Rüyâ uykuyu korumakla görevli bir gece bekçisidir. Kabuslarda ise bekçi, uyuyanı uyandırır. Çünkü bekçi, yalnız başına bu tehlikeyi savacak güçte değildir. Bk.Halis Özgü,*Rüyâ Nedir?*, Öğretmen Dergisi Yay.,Ankara,1959,s.16.

⁷ Gustav Jahoda, *The Psychology of Superstition*, Penguin Books, Victoria,1970,s.39.

1.Rüyâ Yorumu

1.1.Rüyâ Yorumunun Tarihi Gelişimi

Gizemli mâhiyeti itibariyle rüyâ, insanların devamlı olarak ilgisini çekmiştir. Rüyâ olayı, insanın girift özelliklerinden biri olması bakımından ilk çağlardan beri açıklamakta güçlük çekilen problemlerdendir.⁸ İnsan, rüyâda uzaklara gidiyor, birçok yer dolaşiyor, olaylara karışıyor, ölmüş kişilerle temas kuruyor, fakat gözlerini açtığı zaman kendisini yatağında buluyor. İlkel insan, bu durumun nasıl yaşandığını merak ediyor ama kendi kendine çözemiyordu. Deprem, yıldırım ve sel gibi tabiat olayları da ilkel insanın bilinmezleri arasına girince, onda tabiattaki bütün varlıkların canlı olduğu kanaati uyanmıştır. Onun nazarında uyanıkken müşahede edilen olaylarla rüyâda görülen olaylar, aynı özelliği taşımaktadır. Her ikisi de objektif özellikte olaylardır.⁹

Rüyâ yorumlamanın tarihi, rüyâyı psikolojik bir fenomen olarak değil de, bedenden ayrılan ruhun kendine özgü hayatı ya da hayaletlerin çıkardığı ses ve görüntüler olarak tasavvur etmekle başlar. Doğu kültürlerinde rüyâ, belirli dîni ve ahlâkî kalıplara göre yorumlanmaktadır. Böyle bir yorum yönteminde her sembolün belirli bir anlamı vardır. Yorumlayıcının çıkardığı bu anlamlar birleştirilerek değerlendirilir.¹⁰ Yakın doğu kültürlerinde yapılan rüyâ yorumlarının ilk dönemlerinde, rüyâların psikolojik kökenli oldukları tezinden değil de, Tanrısal mesajların iletilmesinde bir araç olduğu düşüncesinden yola çıkılırdı.¹¹

Rüyâ, insanlar tarafından gelecekte haber veren bir olay olarak görülmeye çalışılmıştır. Bulunan ilk yazılı belgeler arasında rüyâ yorumlarına da rastlanmıştır.¹² Örneğin, eski Mısırlılarda gaybtan haber verme konusunda rüyâ yorumunun önemli bir yere sahip olduğunu görüyoruz.¹³ Âsurlular ve Mısırlılar, rüyâ yorumu

⁸ İlyas Çelebi, *İslâm İnançında Ğayb Problemi*, MÜİFV.Yay., İst.,1996,s.14.

⁹ Ömer Rıza Doğrul, *Dinler Tarihi*, İnkılap Yay.,İst.,1963,s.711.

¹⁰ Erich Fromm, *Rüyalar, Masallar ve Mitoslar*, çev.: Aydın Arıtan-Kaan Ökten, Arıtan Yay.,İst.,1990,s.127,128.

¹¹ Erich Fromm, *Rüyalar, Masallar ve Mitoslar*, s.129.

¹² Bugün tespit edilebilen en eski rüyâ yorum kitabı, M.Ö.2000-1800 yıllarında Mısır'da on ikinci sülaleye ait olan Papirüs üzerine yazılmış bir Mısır kitabıdır ve halen İngiltere'de Britisch Museum'da bulunmaktadır. Bk.Hakkı Şinasî Çoruh, *Rüyâ Dünyamız*, Kitapçılık Ticaret Limited Şirketi Yay.,İst.,1968,s.59.

¹³ İlyas Çelebi, *İslâm İnançında Ğayb Problemi*, MÜİFV.Yay.,İst.,1996,s.18; Rüyâların tarihi boyutuna değinecek olursak; M.Ö.3000 yıllarında Mezopotamya'da yaşayan Sümerler, rüyâlara büyük önem atfetmişlerdir. Sümer Kralı Gudea (ö.m.ö.2050)

konusunda diğer milletlerden daha ileri seviyedeydiler. Hintlilerin kutsal kitabı “Vedalar”da rüyâ yorumundan bahsedilir. İbranîler arasında da rüyâ yorumlama büyük değer kazanmıştır. Fakat Mono-teizmin yayılması ve İbranî-Hristiyan doktrininin ferde ahlaki sorumluluk yüklemesi rüyâ yorumlamalarına karşı kuvvetli bir reaksiyon uyandırmış ve rüyâlarda daha ziyade iman ile ilgili işaretler aranmasına yol açmıştır.¹⁴

Eski İran kültürü içinde de gaybın bilinmesinde rüyâların yorumlanması önemli bir yer tutar.¹⁵ Zerdüşt’ün semavî meseleler hakkındaki bilgisini çoğunlukla rüyâsında gördüğü meleklerden öğrendiğine inanılmaktaydı.¹⁶ Şeyhname’de istikbale ışık tutan rüyâlarla ilgi birçok örnek verilmektedir.¹⁷

Yahudilikte Talmut kitabının son kısmında rüyâ yorumu konusu işlenmiştir. İncil’de de rüyâ konusu işlenmiş hatta Hristiyanlardan başarılı rüyâ yorumcuları çıkmıştır. Hristiyanlığın ve Yahudiliğin tek din ve ahlâkî mesuliyet anlayışı, rüyâ yorumuna karşı ilk reaksiyonları doğurmuştur.¹⁸

216 | db

Eski Yunan, Roma ve Yahudi medeniyetleri, Âsur ve Mısırlıların rüyâ yorum metodlarını almışlardır. Modern fizikte atom fikrinin babası Demokritus (M.Ö. 460-370), rüyâların dış dünyadaki diğer ruhların açık deliklerinden bedene girmesi ile meydana geldiğini söyler. Bugün dahi insan tabiatına dair yazdığı eserlerle bilinen Yunan filozofu Plutarch, “Symposiac” adlı eserinde rüyâlardan bahseder.¹⁹

Aristo, (M.Ö.IV-V. Yüzyıl) Rüyâlar ve Onların Yorumları Üzerine (Derams and Their Interpretation) adlı esriyle bu konuda ilk bilimsel eseri yazmıştır. Daldisli Macrobius ve Artemidorus (M.Ö.II. Yüzyıl) tabir kitaplarının babası sayılan Oneirocritica’yı hazırlamışlardır.²⁰

meşhur yazılarında, kendisini bir tapınak bina etmeye teşvik eden bir çok rüyâ gördüğünü ifade etmektedir. Bk. Annemarie Schimmel, *Dinler Tarihine Giriş*, AÜİF. Yay., Ankara,1955, s.39.

¹⁴ Sabri Özbaydar, *Rüyâların Fonksiyonu*, Baha Matbaası, İst., 1971, s.15,16.

¹⁵ İlyas Çelebi, *age.*, s.22.

¹⁶ Ömer Rıza Doğrul, *Dinler Tarihi*, s.141.

¹⁷ Ebu'l- Kasım Mansur b. Ali el-Firdevsî, *Şeyhname*, çev.: Necati Lugal, Maarif Basımevi Yay., İst., 1994, c.III, s.88-90.

¹⁸ İbrahim Türek, *Rüyâlar*, Varlık Yay., İst., 1965, s.13,14.

¹⁹ İbrahim Türek, *Rüyâlar*, s.12,13.

²⁰ Metin Özgül Kayahan, *Siyasî Rüyâlar*, Akçağ Yay., Ankara, 1989, s.1.; Bu kitap, Yunanca’dan Huneyn b. İshak tarafından Arapça’ya çevrilmiştir.

XIX. yüzyıla gelindiği zaman psikolojik anlamda rüyâlar hakkında Sigmund Freud (1856-1939) ve oluşturduğu Psikanaliz kuramı karşımıza çıkmaktadır. Bu açıdan yayınladığı eserlerle rüyâların anlaşılmasına büyük katkıda bulunan ve diğer fikirlerini de rüyâ kuramının tesiriyle oluşturan Sigmund Freud, araştırmamızın ana meselesi olacaktır.

1.2.İslâm Dininde Rüyâ Yorumunun Kavramsal İçeriği

Rüyâ yorumu, dînî literatürde tabir kelimesi ile karşılık bulmuştur. Tabir ise, Arapça bir kelime olup “a-be-re” fiil kökünden türemiştir. İkinci vezin olan “tefil”den mastar olan “ta’bir” kelimesi geçmek, geçirmek, rüyâyı tefsir etmek ve onun için en uygun izâhı yapmak manasına gelir.²¹ Tabir, rüyâda görülenlerin delalet ettiği manayı ortaya çıkarmak için, hiss-i müştereğe yansıyan görüntülerin levh-i mahfuzdaki aksine geçmektir.²²

Tabir yaparken rüyâdaki görüntülerden bir ipucu bulmak, daha sonra bu görüntülerdeki boş ve asılsız unsurları yani nefisten kaynaklanan unsurları ilâhi unsurlardan ayıklamak gerekir. Ancak bu şekilde rüyânın esas manası ortaya çıkar.²³ Bu ortaya çıkan mana için dilimizde “tabir” kelimesi yaygın olarak kullanılmaktadır.²⁴

Rüyâ yorumu ile alakalı vakiât ve vakayinâme kavramları da kullanılmaktadır. Vakiât kelimesi sözlükte sıkıntı, güçlük gibi anlamlara gelir.²⁵ Vakayinâme ise günlük vak’a ve hadiselerin kayıtlı buldukları eserler hakkında kullanılan bir tabirdir. Bunun yerine “ruznâme” de denildiği gibi²⁶ edebiyatımızda *tabirname* olarak da

²¹ İbn Manzûr, *age.*, c.IV,s.529; Ayrıca tabir yerine eş anlamlı olarak kullanılan diğer kelimeler de tefsir ve te’vildir. Lûgat açısından makul bir mananın ortaya çıkarılması demek olan tefsir, rüyânın tabiri anlamında kullanılmıştır. el-İsfahânî,*age.*,s.380.; Tevil ise, aslına dönmek manasında “e-v-l” fiil kökünden türemiştir. Enine boyuna düşünmek ve değerini ifade etmek anlamında “tevilu’l hâdise” sözün tevilî denilmiştir. Tevil deyince bir de rüyâ tabiri anlaşılacaktır. Bk.İbn Manzûr,*age.*,c.XI,s.32-34.; Tefsir, tevil’den tevil de tabir’den daha umûmî kullanılmaktadır. İstilahta tabir, uyku esnasında görülen şeylerin gizli ve açık taraflarını ayırt edip bir karîne ile ne anlama geldiklerini gerçeğe uygun bir şekilde yorumlamaktır.Bk.M.Nazif Şahinoğlu,“Tabir”, *İA.*, MEB.Yay., İst.,1986,c.XI,s.602.

²² Ebû Zeyd Abdurrahman b. Muhammed İbn Haldun,*Mukaddime*,çev.:Zakir Kadir Ugan,MEB, Yay.,İst.,1996,c.I,s.252.

²³ Elmalılı Hamdi Yazır,*Hak Dînî Kur’ân Dili*,Feza Yay.,İst.,1992,c.IV,s.286.

²⁴ Süleyman Ateş,*Yüce Kur’ân’ın Çağdaş Tefsiri*;Çağrı Yay.,İst.,1998, c.IV, s.399.

²⁵ İsfahânî,*age.*,s.1582.

²⁶ Memet Zeki Pakalın,*Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, MEB Yay., İst., 1983, c.III,s.575.

adlandırılmaktadır.²⁷ Bunun yanında *tabirat-ı vâkıât*, *tabirat-ı rüyâ*, *rüyâname*, *seyirnâme*, *güzarişnâme* gibi isimleri de vardır. Tabirnâmelerin manzum olanları bulunmakla birlikte daha çok mensur olarak yazılmışlardır²⁸

İslâm dinine göre rüyâ yorumunun ehil kimseler tarafından yapılması gerekir. Yorum yeteneği olmayan kimseler rüyâ yorumu ile uğraşmamalıdır. Tabir kitaplarına bakmakla, yani yalnızca sembollerin yorumlanması yoluyla rüyâ yorumlandığı zaman yanıltıcı olabilir. Çünkü rüyâ yorumu, şahıs ve zamana göre farklılık gösterir.²⁹ Sonuçta rüyâ yorumu veya te'vili öğrenmeye dayalı bir ilimdir. Nitekim âyette “İşte böylece Rabbin seni seçecek sana (rüyâda görülen) olayların yorumunu öğretecek.”³⁰ buyrulması³¹ buna delildir.

Rüyâ yorumu, gelişigüzel sadece birtakım metotları bilmekle elde edilemez. Ayrıca bu hususta bir uzmandan eğitim almak zorunludur.³² Rüyâ, birden fazla şekilde yorumlandığı takdirde bu işten anlayan bir kimse onu nasıl yorumlarsa o şekilde gerçekleşir ve artık onun diğer şekilde gerçekleşmesi beklenemez. Bunun için bir kimse gördüğü rüyâyı rastgele kişilere anlatıp yorum yaptırmamalı, ehline danışmalıdır.³³ Bu konuda Peygamber Efendimiz (s.a.v.)’in de sahabeye uyarıları vardır.³⁴

²⁷ Mustafa Tatçı-Halil Çeltik, *Türk Edebiyatında Tasavvufî Rü'yâ Ta'birnâmeleri*, Akçağ Yayınları, Ankara,1995, s. XXVII.

²⁸ Orhan Şaik Gökyay, “Tabirnâmeler”, *Seçme Makaleler 3-Güçlük Nerede?*, İletişim Yay., İstanbul,2002, s. 151-168.

²⁹ Muhammed Abdulhay el-Kettânî, *Hiz. Peygamberin Yöntemi*, çev.: Ahmet Özel, İz Yay., İst.,1990,c.1,s.142.

³⁰ *Yûsuf*,12/6.

³¹ İbn Sîrîn, *Kitabu Fi't-Tabir*, Matbaatü Curnal, Mısır,H.1297.s.2.

³² Ahmet Avni Konuk, *Fusûsu'l Hikem Tercüme ve Şerhi*, MÜİFV. Yay., İst., 1989, c.II, s.107.

³³ Hasan Avni Yüksel, *age.*, s.87.

³⁴ Konu, Hz. Peygamber (s.a.v.)’ den nakledeceğimiz aşağıdaki hâdiseler ile daha anlaşılır hale gelecektir. “Kocası ticaret maksadıyla uzak ülkelerde seyahatte bulunan bir kadın, gördüğü rüyâyı gelip Hz. Peygamber’e anlatır. Rüyâsında evinin direğinin düştüğünü ve şaşı bir çocuk doğurduğunu görmüştür. Peygamberimiz, o kadına; “Kocan yakında dönecektir inşallah sen de sâlih bir evlat doğuracaksın” der. Kadın daha sonra aynı rüyâyı tekrar görür, gelir ve Hz. Peygamber’ i bulamayınca rüyâsını Hz. Aişe (r.a.)’ye anlatır. Hz. Aişe ona “Eğer rüyân doğru ise seyahatte olan kocan ölecektir ve sen de ahlaksız bir evlat doğuracaksın.”der. Biraz sonra Hz. Peygamber içeri girer. Hz. Aişe, kadının gördüğü rüyâyı ve kendi tabirini anlatınca Peygamberimiz üzülür. Hem rüyâyı hem de tabirini hoş karşılamaz. Hz. Aişe’ye “Bırak bu çeşit tabirleri, sana bir Müslüman rüyâsını tabir ettirmek için gelirse hayır ile onu tabir et! Çünkü rüyâ tabir edildiği gibi olur.” buyurur. Bk. Abdulaziz Debbağ, *el-İbriz, Şeriat, Marifet, Hakikat*, çev.:C.Yıldırım, Demir Yay., İst., 1976, c.1, s.317.

Bütün bunlarla anlaşılıyor ki; rüyâ yorumu özel bir ilim olduğu için herkes rüyâyı doğru yorumlayamaz. Ancak bu ilme sahip olanlar rüyâları doğru olarak yorumlayabilirler.³⁵

2.Freud'un Psikanaliz Kuramı ve Rüyâ Yorumuna Bakışı

Psikoloji bilminde Freud ve kurduğu psikanaliz ekolü, insan kişiliğinin bilinmeyen yanlarının belirlenmesinde rüyâ konusuna yönelmiştir.³⁶ Psikanalitik kuram derken zihinsel işleyiş ve bunun insan gelişimi ile ilgili bir varsayımlar topluluğunu anlıyoruz. Psikanalitik kuramın anormal zihinsel işleyiş kadar normal işleyiş ile de ilgili olduğunu kavramak önemlidir.³⁷

Freud, psikanaliz tekniğine Breuer ile birlikte ve esas itibariyle hipnoza dayanan bir teknikle başlamıştır.³⁸ Freud, psikanalizde izlediği yolla ilgili olarak şunları söylemektedir: “Ruhsal olayların sıkı bir gerekircilik (determinizm) ilişkisi içinde akıp gittiğini düpedüz benimsemekteydim; dolayısıyla, yoğun bir dikkat sonucu hastanın anımsayacağı şeyin aradığımız şeyle ilgisiz tamamen gelişigüzel şeyler olduğuna inanamazdım. Ancak, hastanın aklına gelen şeyin aranılan şeyle özdeş olamayacağını, ortadaki psikolojik durum, yeterince açıklamaktaydı.”³⁹

Freud, nevrozun “bastırma (repression)” mekanizmasından kaynaklandığına emindi ve bu kavram, psikanalizin temel taşı olacaktı. Bu mekanizmayı biraz açacak olursak, insan zihni, geçmişte yaşanan travmatik tecrübeleri, bunlardan kaynaklanan duygusal ızdırap veren veya utanılacak olan halleri bilinçaltında tutar, bunların bilince çıkmasını engeller. Bu açıdan bastırma mekanizması, bilinç ile bilinçaltı arasında bekleyen bir bekçi gibidir. Hal böyle olunca bilinçli ve bilinçsiz zihin arasında kişinin farkında olmadığı

³⁵ Hasan Kamil Yılmaz, *Aziz Mahmut Hüdayî ve Celvetiyye Tarikatı*, MÜİFV.Yay., İst., 1980, s.114.

³⁶ Psikanaliz ekolü hakkında daha geniş bilgi için bk. Sigmund Freud, *Psikanaliz ve Uygulama*, çev:Muammer Sencer, Say Yay., VI. Baskı, İst., 2001, s.224.; Sigmund Freud, *Beş Konferans ve Psikanalize Toplu Bakış*, çev.:Kamuran Şipal, Cem Yay., İst., 1996, s.37.; Erich Fromm, *Psikanaliz ve Din*, çev.:Şükrü Alpagut, Kabalıcı Yay., İst., 1990, s.66.

³⁷ Charles Brenner, *Psikanaliz Temel Kavramları*, çev.:Işık Savaşır- Yusuf Savaşır, HYB Yay., II.Baskı, Ankara, 1998, s.3,4.

³⁸ Saffet Murat Tura, *Freud'dan Lacan'a Psikanaliz*, Ayrıntı Yay., II. Baskı, İst., 1996, s.40; Fellicien Challaye, *Freud ve Freud Doktrini*, çev.:Halis Özgü, Özgü Yay., II. Baskı, İst., 1968, s.17.

³⁹ Sigmund Freud, *Beş Konferans ve Psikanalize Toplu Bakış*, çev.: Kamuran Şipal, Cem Yay., İst., 1996, s.37.

sürekli bir çatışma söz konusudur ve işte bu çatışma, histeri, saplantı ve fobi gibi nevrotik bozukluklara sebep olur.⁴⁰

Nevroz döneminin oluşumu için kesin önem taşıyan olaylar, erken çocukluk döneminde geçmekte, ama ağırlık zaman üzerinde değil, lüzumsuz yaşantının karşılaştığı durumlarda, o yaşantıya karşı gösterilen tepkide bulunmaktadır.⁴¹ Mesela, erken çocukluk döneminin fobileri bu türdür. Eğer çocukluk fobileri yerleşip kuvvetlenir, hayatın ileri safhalarında da kendini gösterirse, analizlere göre bunların muhtevası, içgüdüsel isteklerle ilişki kurmuş iç tehlikelerin temsilcileridir.⁴² Bu yüzden Freud, ilk çocukluk yıllarına ait tecrübelerin çok önemli olduğuna inanır. Bu devrin ferdin kişiliğinde ve duygusal yapısında önemli rol oynadığı kanaatindedir. Cinselliğin hayatın başından beri var olduğunu ve daha sonraki gelişmeleri etkilediğini savunmasıyla birlikte cinsellik, psikanalizin en temel kavramı haline gelir.⁴³

Freud'a göre, bilinçaltını derinlemesine incelerken bir insanın geçmişinde ancak sözlü imgeler bulunduğu ölçüde gerilere gidebiliriz. Başka bir deyişle ruh çözümlemesi, yaşamın ikinci, üçüncü yılından daha geriye uzanamaz. Sözlü çağrışım ve imgeleri çekip çevirme yöntemi, kendi yöntemini sınırlamıştır. Kişilik çözümlemesi, başlangıçta sağaltım (tedavi) sürecine kişilik ve kişilikten gelen direnme kavramlarının sokulmasıyla hastalık belirtilerinin çözümlenmesinde kullanılan alışılmış ruh çözümlemesi uygulamasının biraz değiştirilmesiydi. Ancak, kişilik zırhının bulunması, hastanın bağlanması bitkisel (sinirsel) enerjilerini açığa çıkaracak, böylece bitkisel devingenliğini yerine getirecek yeni bir uygulamanın geliştirilmesini zorunlu kılmıştır. Kişilik çözümlemesiyle insanın coşkusal (duygusal) anlatımını okuma yollarını gösterir. Ferud, böylece bilinçdişi düşünce ve arzuları su yüzüne çıkarmıştır.⁴⁴

Dinden mahrum ve bilimin çok sayıda düzmece nesneliliğiyle ihanete uğramış modern akıl, hiçbir şeyi aynı zamanda kişisel gündelik yaşama dair bir davranış bilgisi de olan bir bilim kadar inandı-

⁴⁰ Sigmund Freud, *Ruh Çözümlemesine Giriş Konferansları*, çev.: Emre-Ayşe Kapkın, Payel Yay., İst., 1998, s. 295, 296.

⁴¹ Sigmund Freud, *Hız. Musa ve Tek Tanrıcılık*, çev.: Kamuran Şipal, Bağlam Yay., İst., 1987, s. 19.

⁴² Sigmund Freud, *Endişe*, çev.: Leyla Özcengiz, Dergah Yay., İst., 1977, s. 97.

⁴³ Ali Köse, *Freud ve Din*, İz Yay., İst., 2000, s. 32.

⁴⁴ Wilhelm Reich, *Reich Freud'u Anlatıyor*, çev.: Bertan Onaran, Payel Yay., İst., 1981, s. 23, 24.

rıcı bulmamıştır. Philip Rief'in Psikanalizin cazibesine ilişkin kısa tanımı böyledir. Freud'un bilimi, bilgi ile inanç, teknik ile etik arasındaki yeni bir orta yoldur. Yeni psikanalitik etnostaki tek buyruk, mutlak dürüstlük gereğidir. Freud, hastalarına “kesinlikle dürüst olmaya söz verdiğinizizi asla unutmayın!, Şu ya da bu sebeple söylenmesi hoş olmadığı için hiçbir şeyi asla dışarıda bırakmayın!” der. Bu zorunluluktan kurtulan hiçbir konu yoktur. Bütün isimler, açığa vurulmalı ve üçüncü tarafların mahremiyet ve sır tutma hakları göz ardı edilmemelidir, der.⁴⁵

Freud, yaşamın amacını belirlemek için insanların zihninde sorular oluştuğunu ve bu amaçla yola çıkıldığında, ulaşılan noktanın haz ilkesi olduğunu savunur. Yaşamın amacı kuşkusuz yanıtlanması güç bir sorudur. “Bu yüzden, insanların kendi davranışları ile neyi yaşamlarının amaç ve niyeti olarak ortaya serdikleri, yaşamdan ne talep ettikleri, yaşamda neye erişmeyi arzuladıkları şeklindeki daha iddiasız bir soruya yöneliyoruz.”⁴⁶

Freud'un kendisi, psikanalizi, anormal psikolojinin veya psikiyatrinin bir dalından ziyade, psikolojinin asal bir sistemi olarak görmüştür.⁴⁷ Genel olarak psikanaliz, insan psikolojisine sağladığı çok büyük katkılarının yanı sıra özellikle ruhsal tedavi alanına büyük yenilik getirmiştir.⁴⁸ Rüyâların anlaşılması, bilinçdışının tanınmasında bir *via regia* (kral yolu) olup psikanalizin en sağlam temelidir. Rüyâ yorumu, her isteyene psikanaliz inancını aşılıp psikanalistliğe özenecek her kişinin kendini gerçekleştirebilmesini sağlayacak bir beceridir.⁴⁹

Bilinçdışından gelen içgüdülerin duygu ve düşünceler üzerindeki etkisi Freud'un araştırmaları ışığında kesinleşmiştir. Böylece ruhbilim, bilinçdışından gelen içgüdülerin duygu, düşünce ve dolaşısıyla da davranışlar üzerindeki etkisini kabul etmiştir. Ayrıca, bu içgüdülerin etkilerinin bazen aklın etkisinin ötesine geçebileceği gerçeği de bilim adamları tarafından kabul görmektedir. “Duygularımızın, eylemlerimizin yalnız aydın düşünceler ve bilinçli güçlerce güdüldüğünü ya da belirlendiğini sananlar buzdağının su üstü ke-

⁴⁵ John, Forrester, *Freud Savaşları*, çev.: Hakan Atalay, Ayrıntı Yay., İst., 2000, s.57-58.

⁴⁶ Sigmund Freud, *Uygarlığın Huzursuzluğu*, çev.: Haluk Barışcan, Metis Yay., İst., 1999, s.36.

⁴⁷ Calvin Hall, *Freudyen Psikolojiye Giriş*, çev.: Ersan Devrim, Kaknüs Yay., İst., 1999, s.7.; Sigmund Freud, *Beş Konferans ve Psikanalize Toplu Bakış*, s.37.

⁴⁸ Charles Brenner, *Psikanaliz Temel Kavramlar*, s.11.

⁴⁹ Sigmund Freud, *Beş Konferans ve Psikanalize Toplu Bakış*, s.42.

simiyle hesap yapanlardan daha zekice davranmış olamazlardı. Hayatımız hep akıl elemanı içinde ve göz önünde serbestçe yüzerek geçmiyordu, hayat gemisi bilinçdışının parlamalarına sıkı sıkı bağlıydı.”⁵⁰

Psikanaliz tekniği aracılığıyla Freud, her rüyânın arkasında etkin bilinçli düşünce ve isteklerin bulunduğunu gösterebilmiş ve rüyânın ortaya çıkma nedeninin rüyâ gören için bilinmeyen ve de psikanalitik teknik uygulanmadan hiçbir zaman bilinmeyecek olan bilinçdışı zihinsel işleyiş olduğunu genel bir kural olarak ortaya koyabilmiştir.⁵¹ Psikanaliz, ruhun en ince ayrıntısına kadar incelenmesini sağlamıştır. Psikanalistin laboratuvarında hiç araç gereç yoktur. Psikanalist, bulgularını ölçemez ya da sayamaz. Ama rüyâlar, çağrışımlar aracılığıyla, hastanın saklı kalmış arzularına ve kaygılarına ulaşmayı başarır.⁵²

Freud’a göre rüyâlar, zihnin bilinç dışına ulaşan yoludur. Uykudaki öznel yaşantı ve uyandıktan sonra rüyâ dediğimiz şey, uyku sırasında bilinçdışı zihinsel işleyişin sonucudur.⁵³ Rüyâ, insanın zihinsel ve bedensel özellikleriyle ilgili bir konu veya olgudur.⁵⁴

222 | db

3.Freud’a Göre Rüyânın Oluşum Süreci

Rüyâ hali, aşağı seviyeli bir şuurluluk, yahut yukarı seviyeli bir şuursuzluk halidir. Öyle ki, rüyâ görülürken beyin hücreleri düşünme vazifesini yapmaktadırlar. Yalnız bu düşünme vazifesi, uyanık düşünmenin bütün vasıflarını taşıyamamakta, şuurun düzenleyici kontrolünden mahrum bulunmaktadır.⁵⁵ Rüyânın oluşum süreci, önceden bilinen hiçbir şeye benzemeyen tümüyle yeni ve yabancı bir şeydir.⁵⁶

Freud, rüyâların oluşum sürecinde ruhun etkisinin olmadığını düşünmektedir.⁵⁷ Ayrıca Freud ve onun gibi düşünenler rüyânın ruhsal olmasını pek rasyonel bulmadıklarından ötürü, gelecekte

⁵⁰ Stefan Zweig, *Freud ve Öğretisi*, çev.:Emin Eliçin,Papirüs Yay.,İst.,2003,s.53.

⁵¹ Charles Brenner, *age*,s.14.

⁵² Erich, Fromm,*Psikanaliz ve Din*,s.18.

⁵³ Charles Brenner,*age*,s.160.

⁵⁴ Sigmund Freud,*Düşlerin Yorumu*,çev.:Emre Kapkın,Payel Yay.,I.Baskı, İst., 1996, c.I, s.215.

⁵⁵ İbrahim Türek,*age*,s.90.

⁵⁶ Sigmund Freud,*Ruh Çözümlemesine Giriş Konferansları*,s.42.

⁵⁷ Sigmund Freud,*Düşlerin Yorumu*,c.I,s.114.

haber veren rüyâlara karşı şüpheli ve ihtiyatlı bir tavır ile onu ne tamamen reddediyor ne de tamamen kabul ediyorlar.⁵⁸

Freud'a göre rüyâ, nevrotik belirtiler gibi yasaklanmış istekler ile bu istekleri engelleyen güçler arasındaki bir uzlaşma sonucu ortaya çıkar.⁵⁹ Freud'un rüyâ oluşumu konusundaki en önemli temel kavramlarından biri de, rüyâ sansürüdür. Freud, birçok rüyânın gerçek anlamlarını gizleme eğilimi içinde bulduklarını keşfetmiştir.⁶⁰ Freud, bu sansür mekanizmasının egonun savunma etkinliklerinden bir olduğu görüşündeydi. Ona göre uyku süresince bilinçdışı zihinsel etkinlikler, kişiyi uyandırabilecek oranda yoğunlaşır. Sansür mekanizması sayesinde kişi uykusunu sürdürebilir. Bir başka deyişle, uyumakta olan kişi, bilinçdışından taşan bu düşüncelerle uyanacağı yerde rüyâ görür.⁶¹ Burada rüyâların oluşumunun rüyâ düşüncelerin çarpıtılmasına yol açan bir sansürün egemenliği altında gerçekleştiğini söyleyebiliriz.⁶² Rüyâ sansürü, böylesine anlamlı bir buluştur. Ama dogmatik bir biçimde her rüyâya aynı biçimde uygulanırsa, rüyâları anlayıp, onları çözümleyebilme şansımızı da büyük ölçüde azaltabilir.⁶³

Freud, rüyâların başka bir dünyadan gelmediğini, aksine kendisini başka bir dünyaya götürdüğünü varsayar.⁶⁴ Atom bilimi, insanın çevresindeki eşyaların tabiatı hakkında nasıl bir bilgi kaynağı oldu ise, rüyâ bilimi de, şuuraltımız, davranışlarımız ve beynimizin çalışma tarzı hakkında o kadar kuvvetli bir kaynak olmuştur.⁶⁵ Freud'a göre rüyâ, ruh dünyasından gelen uyarıcılara karşı yapılan bir tepkidir. Böyle olunca rüyâların başlıca işi, uykunun devam edebilmesi için, bir uyarmayı tesirsiz kılmasıdır. Rüyânın yardımı olmamış olsaydı uyumamız mümkün olmazdı. Bu sebeple uyumamızı sağlayan rüyâdır.⁶⁶

Freud'a göre insan, uykusu sırasında çoğu cinsel birçok güdü ve isteklerin tesiri altındadır. Eğer uykuda bunların tatmini gerçekleş-

⁵⁸ Sigmund Freud, *Düşlerin Yorumu*, c.1, s.116.

⁵⁹ Halil Apaydın, "Rüyâ ve Fonksiyonu", *OMÜİFD.*, Samsun, 1997, sayı: IX., s.265, 266.

⁶⁰ Erich Fromm, *Freud Düşüncesinin Büyüklüğü ve Sınırları*, çev.: Aydın Arıtan, Arıtan Yay., I. Baskı, İst., 1981, s.128.

⁶¹ Engin Geçtan, *Psikanaliz ve Sonrası*, Maya Yay., II. Baskı, Ankara, 1984, s.15, 16.

⁶² Sigmund Freud, *Narsizm Üzerine ve Schreber Vakası*, çev.: Banu Büyükkal-Saffet Murat Tura, Metis Yay., İst., 1998, s.42.

⁶³ Erich Fromm, *Freud Düşüncesinin Büyüklüğü ve Sınırları*, s.130, 133.

⁶⁴ Sigmund Freud, *Düşlerin Yorumu*, c.1, s.61.

⁶⁵ İbrahim Türek, *age.*, s.9.

⁶⁶ Halis Özgü, *Rüya Nedir?*, s.3, 6.

tirilmezse insan uyanıp daha gerçek tatminler aramaya yönelir. Freud için rüyâlar, cinsel arzuların üstü örtülü bir biçimde giderilmesine yararlar. Rüyânın meydana gelme sebebini bir isteğin tatmini olarak anlamak, Freud'un bu konudaki en önemli buluşudur.⁶⁷ Bu sözler ile Freud, rüyâların değerini kendine göre özetliyor. Ona göre rüyâlar, gündüz hayatında elde edilemeyen bir isteğin tatmini sağlamak için oluşur. Rüyâ sadece bunu mu sağlar? Yoksa rüyânın başka türlü fonksiyonları da var mıdır? Bu soruların cevaplarını Freud'un kuramının sonunda yapılan eleştirilerde göreceğiz.

4.Freud'un Rüyâ Yorum Metodu

Rüyâ, bir sanat eseri gibidir, dışarıdan apaçık görüldüğü halde, kendisini hiçbir zaman açıklamaz ve hiçbir zaman açık bir anlam taşımaz. Rüyâ, hiçbir zaman şunu yapmalısın ya da hakikat budur demez. Rüyâ, sadece tabiatın bir bitkiyi yetiştirdiği gibi bize bir imge sunar; sonuç çıkarmayı ise bize bırakır.⁶⁸ Freud'a göre rüyâ yorumu, bir rüyânın anlamının belirtilmesi; başka bir deyimle psikiş faaliyet zincirinin önemli ve değerli bir halkasını meydana getirecek başka bir şeyin rüyânın yerine geçmesi demektir.⁶⁹

224 | db

Freud, rüyâ görene sorular sorarak gördüğü rüyânın kaynağına inebilmektedir. Bu metoda serbest çağrışım metodu adını vermiştir. Serbest çağrışım metodunda rüyâlarda görünüşte bağlantısız, saçma gibi görülen karmaşık hayaller hep şuur dışının maskeli görünüşünden ibarettir. Ona göre bütün mesele, bunları tefsir edebilmektir.⁷⁰

Freud, rüyâları yorumlamak için deneysel metodu kullanarak, rüyânın iki türlü hazırlanış nedeninin olduğunu söyler. Ya normal olarak baskılanmış bir içtepi (bilinçsiz bir istek) biz uyurken Ego'nun egemenlik alanında sözünü geçirecek kadar güçlenmekte ya da uyanık yaşamdan arta kalan bir eğilim kapsamındaki bütün çatışan içtepeleriyle düşünsel bir olay, biz uykudayken bilinçsiz bir içerikten destek görerek güçlülük kazanmaktadır. Yani rüyâlar kaynağını ya Ego'dan ya da İd'den almaktadır.⁷¹

⁶⁷ Erich Fromm, *Freud Düşüncesinin Büyüklüğü ve Sınırları*, s.110.

⁶⁸ Sigmund Freud-Gustave Jung-Alfred Adler, *Psikanaliz Açısından Edebiyat*, çev.: Selahattin Hilav, Dost Kitabevi Yay., II. Baskı, Ankara, 1981, s.77.

⁶⁹ Sigmund Freud, *Rüyâ Yorum Metodu*, çev., Ayşegül Günkut, Ataç Kitabevi, İst., 1964, s.5.

⁷⁰ Kemal Ayas, *Dinde İlimde Rüyâ ve Rüyâ Tabirleri*, Raşit Bütün Matbaası, II. Baskı, İst., 1949, s.20.

⁷¹ Sigmund Freud, *Beş Konferans ve Psikanalize Toplu Bakış*, s.102.

Freud, rüyânın bir unsurunun taşıdığı duygusal manayı bulmak için rüyâ gören kimseyi, gördüğü rüyâ hakkında konuşturmaya ve serbest çağrışım yöntemini bu şekilde uygulamaya başlamıştır.⁷² Ona göre rüyâ, geçmişin hayata kavuşmasından başka bir şey değildir. Fakat bu bizim de bilemeyeceğimiz bir geçmiştir. Çoğu zaman unutulmuş bir teferruat, ortadan kalkmışa benzeyen ve gerçekte hafızanın derinliklerinde gizlenmiş duran bir hatıra söz konusudur. Çok kere de yâd edilen hayal, uyanık bulunduğu sırada dalgınlıkla kavranılmış bir nesnenin veya bir olgunun hayalidir.⁷³

Freud, rüyânın bilinçdışı bir düşüncenin yerine geçirilmiş ve bozulmuş bir şey olduğunu, yorumlanmasının da bu bilinçdışı düşünceleri keşfederek mümkün olacağını belirtiyor. Rüyâ yorumlamada uyulması gereken kuralları da şöyle açıklıyor:

a) İster akla yakın, ister saçma, isterse karışık olsun, rüyânın yüzeysel anlamı üzerinde durmamıza gerek yoktur. Aradığımız bilinçdışı düşünce, hiçbir zaman bu olamaz.

b) Çalışmalarımızda her öge için, aslının yerine geçen fikirleri bulmakla yetinmeliyiz ve bunlar üzerinde fazla kafa yorup uyup uymadıklarına bakmamalıyız. Ya da rüyâ ögesinin bizi ne kadar uzağa götürdüğü konusunda kafa yormamalıyız.

c) Aradığımız bilinçdışı düşünceleri kendiliğinden ortaya çıkıncaya kadar beklemeliyiz.

Freud, bunlardan sonra rüyâ yorum sürecini ve yorum aşamalarını şöylece açıklamaktadır. “Gizli rüyânın açık rüyâ haline dönüşmesini sağlayan sürece rüyâ faaliyeti (dream work) denir. Açık olan rüyâdan gizli olan düşünceye doğru yol almak isteyen süreç de bizim yorumlama sürecimizdir. Bu bakımdan yorumlamanın amacı, rüyâ faaliyetini bir anlamda bozup yıkmaktır. İsteklerin gerçekleşmesi amacını güttüğü derhal anlaşılabilir olan çocuksu rüyâlarda bile bir ölçüye kadar rüyâ faaliyeti görülebilir. Çünkü buralarda da istek bir gerçeğe ve düşünceler de genellikle görsel imgeler haline dönüştürülmüştür. Burada yoruma gerek yoktur, sadece bu değişiklikleri adım adım izlememiz yeterlidir.”⁷⁴

⁷² Halis Özgü, *Rüya Nedir?*, s.10.

⁷³ Henri Bergson, *Zihin Kudreti*, çev., Miraç Katırcıoğlu, MEB Yay., İst., 1989, s.134.

⁷⁴ Freud, *Rüyalar ve Yanlıgılar Psikolojisi*, çev.: Ali Seden, Altın Yay., İst., 1978, s.180.

Bu açıdan rüyâ faaliyetinin ilk yaptığı iş, “yoğunlaştırma”dır. Bu terimle, açık rüyâ içeriğinin, gizli rüyâninkinden çok daha az zengin olduğunu, sanki bu gizli rüyânın kısaltılmış bir çevirisi olduğunu anlatmak istiyoruz. Bazı durumlarda yoğunlaştırma bulunmayabilir, ama kural olarak genellikle vardır, hem de çok ileriye götürülmüş bir şekilde vardır. Bunun tersi hiçbir zaman söz konusu değildir. Yani açık rüyânın gizli rüyânın kapsam bakımından daha geniş, içerik bakımından daha zengin olduğu durumlar yoktur. Yoğunlaştırma şu şekillerde ortaya çıkar; bazı gizli öğeler tümüyle ortadan kaldırılır sonra gizli rüyâdaki bir sürü kompleksten ancak bir bölümü açık içeriğe aktarılır. En son olarak bazı ortak özellikleri olan gizli düşünceler, açık rüyâda bir araya getirilmiş ve bir bütün haline sokulmuş olarak bulunur.⁷⁵

Yoğunlaştırma eğilimi, bizim uyanırken düşüncemizde birbirinden ayrı tuttuğumuz öğeler yani birimlerden oluşturmaya yönelik bir eğilimdir. Dolayısıyla açık rüyânın tek bir öğesi, çokluk bir yığın gizli rüyâ düşüncesini içerir. Sanki bu düşüncelerin hepsi için ortak bir simge rolünü oynar. Zaten açık rüyânın kapsamı, kendinden doğup çıktığı zengin malzemeyle karşılaştırılırsa, son derece daraltılmış bir durum gösterir.⁷⁶

226 | db

Rüyâ faaliyetinin ikinci işi, “kaydırmadır.” Kaydırma, ruhsal enerjilerin bir öğeden diğerine geçmesidir. Kaydırma, iki şekil alır: Birincisinde, gizli bir öğenin yerine onun bir parçası değil, onunla çok daha az ilgili bir başka şey, ima edici yanı olan bir şey getirilir. İkincisinde, vurgulama önemli bir öğeden, önemsiz olan bir başka öğeye aktarılır. Bu şekilde sanki rüyânın ağırlık merkezi değiştirilir ve böylece rüyâya yabancı bir görünüş verilir. Rüyâlardaki ima yoluyla kaydırma olayında yerini aldığı öğeyle yeni gelen arasında çok uzaktan ve yüzeysel bir bağ vardır. Bu yüzden de bunların anlaşılması kolay değildir. Rüyâ sansürü, ancak imadan asıl düşünceye gidişi olanaksız kıldığı ölçüde başarıya ulaşmış olur.⁷⁷

Rüyâ oluşum sürecinde ruhsal yoğunlukların bir aktarımı ve yer değiştirmesi ortaya çıkmakta ve rüyâ içeriği ile rüyâ düşüncelerinin metinleri arasındaki fark da bunun sonucu olmaktadır. Bu süreç, rüyâ işleminin temel kesiminden başka bir şey değildir ve rüyâ yer değiştirmesi (kaydırma) diye tanımlamayı hak etmektedir.

⁷⁵ Freud, *Rüyalar ve Yanılgılar Psikolojisi*, s.181.

⁷⁶ Freud, *Beş Konferans ve Psikanalize Toplu Bakış*, s.105.

⁷⁷ Freud, *Rüyalar ve Yanılgılar Psikolojisi*, s.183-184.

Rüyâ yer değiştirmesi (kaydırma) ve rüyâ yoğunlaştırması, rüyâların takındığı biçimi, etkinliklerine varabileceğimiz iki etmen- dir.⁷⁸ Yer değiştirmenin (kaydırma) sonucu, rüyâ içeriğinin artık rüyâ düşüncelerinin çekirdeğine benzememesi ve rüyânın bilinçdi- şında var olan rüyâ isteğinin bir çarpıtılmasından başka bir şey vermemesidir. O isteğin izini geriye, akıldaki bir ruhsal ajanın diğe- ri üzerine uyguladığı sansüre dek sürebiliriz. Rüyâ yer değiştirmesi (kaydırma) ve bu çarpıtmanın gerçekleştirildiği ana yöntemlerden biridir. O halde rüyâ yer değiştirmesinin (kaydırma) aynı sansürün yani, ruh içi savunma sansürünün etkisiyle gerçekleştiğini varsaya- biliriz.⁷⁹

Rüyâ faaliyetinin başardığı üçüncü iş, psikoloji açısından en il- ginç olanıdır. Bu, düşüncelerin “görsel imgeler” haline getirilmesi- dir. Bunların görsel imgeler haline getirilmesi, düşüncelerin geçire- bileceği tek değişiklik değildir. Buna karşın yine de rüyâların ortaya çıkışında bu, önemli bir noktadır. Hepimizin bildiği gibi, rüyâ faali- yetinin bu bölümü en az değişikliğe uğrayanıdır.⁸⁰ Bilinçdışı mal- zemenin her iki öğesi arasındaki benzerlik, birleşik ya da ödünlü bir fikrin yaratılması fırsatı olarak ele alınır. Rüyâ içeriğinde yer alan bu üçüncü öğe, kendisini oluşturan her iki öğeyi de temsil eder.⁸¹

Gerçekten de rüyâ konusunda tıbbi görüşle psikanalitik görüş arasındaki karşıtlık burada çok belirgindir. Böyle bir yoğunlaştırma, kaydırma, geriye giderek düşüncelerin imgeler haline getirilmesi bir yeniliktir.⁸² Freud, rüyâlarda ilk bakışta anlamsız duran görünür içeriğin ardında, anlamlı bir söylemin bulunduğunu düşünüyordu. Analiz edilen şahsın özel dili anlaşılmaya başlandığında, ilk karma- řa ortadan kalkıyor; rüyâ, bir şifre çözülür gibi belli bir anlama ka- vuşuyordu.⁸³

Sonuçta Freud'un kullandığı rüyâ yorum metodu, uygulanış bakımından rüyâ içeriğini belirli bir anahtara göre açıklayan şifre metodundan çok daha güçtür. Çünkü Freud, aynı rüyâ içeriğinin değişik kişiler için ayrı ayrı manalar taşıdığına inanır. Tek çıkar yol olarak, bol ve kullanışlı bir malzeme kaynağı olan kendi rüyâlarını ele alarak inceler. Bunlar, bütün normal insanların görebileceği

⁷⁸ Freud,*Düşlerin Yorumu*,c.II,s.41-42.

⁷⁹ Freud,*Düşlerin Yorumu*,c.II,s.42.

⁸⁰ Freud,*Rüyalar ve Yanılgılar Psikolojisi*,s.191-192.

⁸¹ Freud,*Günlük Yaşamın Psikopatolojisi*, çev.: Şemsa Yeğın,Payel Yay., İst., 1996,s.91.

⁸² Freud,*Rüyalar ve Yanılgılar Psikolojisi*,s.191,192.

⁸³ Saffet Murat Tura,*age.*,s.42.

rüyâlardır; çoğu da günlük olaylarla ilgilidir.⁸⁴ Bu bakımdan Freud, rüyâları; istek⁸⁵, ceza⁸⁶ ve sıkıntı⁸⁷ olarak üç gruba ayırıyor. ⁸⁸ Ona göre rüyalar, baskı altına alınmış ve tatmin edilmemiş duygular, arzular ve düşüncelerin uyku anında üst şuurun baskısından kurtulmasından meydana gelmektedir.⁸⁹

5.Freud'un Rüyâ Yorumunun Dayandığı Temeller ve Eleştiriler

Freud, "Project For a Scientific Psychology" ⁹⁰kitabının 19. 20. ve 21. bölümlerinde rüyâları genel olarak arzu doyurma, halüsinatör bir nitelik taşıma, halüsinasyonları ve rüyâları içeren geri planda kalmış bir durumu temsil etme, motor bir paralizinin varlığı, savunma mekanizmasının var oluşu ve rüyâlar ile nörotik semptomların mekanizmaları arasındaki benzerlikler olarak ifade etmektedir.⁹¹

Öncelikle Freud'un "rüyâlar arzu tatmininden ibarettir" tanımlamasının temelini, eski Yunan filozoflarında bulmaktayız. Dolayısıyla Freud, kendiliğinden yeni bir tez ortaya atmış değildir. Şöyle ki; Platon, rüyâlarımızın akıl dışı dürtülerimizin bir eseri olduklarını kabul etmektedir. Ona göre, sâkin ve huzurlu bir biçimde yatağa yatıldığında, akıl dışı rüyâları görme olasılığı çok azalmaktadır.⁹² Freud da Aristo gibi rüyâların akılcılığına önem vermektedir. Aristo,

⁸⁴ Freud, *Rüya Yorum Metodu*, s.12.

⁸⁵ İstek ve arzu rüyâları ile ilgili geniş bilgi için bk. Sigmund Freud, *Düşlerin Yorumu*, c.II, s.273-275.; Freud, *Rüya Yorum Metodu*, s.31,32.; Berrin Türkoğlu, *Rüyaların Gizli Dili*, Sınır Ötesi Yay., İst., 2001, s.45.

⁸⁶ Ceza rüyâları ile ilgili geniş bilgi için bk. Freud, *Düşlerin Yorumu*, c.II, s.279.

⁸⁷ Sıkıntı, korku rüyâları ile ilgili geniş bilgi için bk. Sigmund Freud, *Rüyalar ve Yanılgılar Psikolojisi*, s.231,232.; Charles Brenner, *age.*, s.173.; Freud, *Beş Konferans ve Psikanalize Toplu Bakış*, s.109.; Fellicien Challeye, *Freud ve Freud Doktrini*, çev.Halis Özgü, Özgü Yay., İst., 1968, s.74.

⁸⁸ Freud, *Psikanaliz Üzerine*, çev.:A.Avni Öneş, Say Yay., İst., 2001, s.46.

⁸⁹ Freud, *Rüyalar ve Yanılgılar Psikolojisi*, s.142.; Sigmund Freud, *Olgu Öyküleri*, çev.: Ayhan Eğrilmez, Payel Yay., I.Baskı, İst., 1998, c.II, s.245; Umay Günay, *Åşik Tarzı Şiir Geleneği ve Rüyâ Motifi*, Akçağ Yay., Ankara, 1999, s.101,102.

⁹⁰ Freud'un "Project For a Scientific Psychology" kitabı hakkında daha geniş bilgi için bk. Andersson, Ola., 1962, *Studies in the prehistory of psychoanalysis*. Stockholm: Svenska Bokförlaget.; Sigmund Freud, 1925, A note upon the "mystic writing-pad." *SE*, 19: 225-232.; Sigmund Freud, 1985, *The complete letters of Sigmund Freud to Wilhelm Fliess, 1887-1904*. Jeffrey Moussaieff Masson, Ed. and Trans. Cambridge, MA, and London: Belknap Press of Harvard University Press.; Pribram, Karl H., and Gill, Merton M. 1976, *Freud's "project" reassessed*. London: Hutchinson.

⁹¹ İsmail Ersevîm, *Psikanalizin Temelleri Üzerine*, Assos Yay., İst., 2002, s.495.

⁹² Erich Fromm, *Rüyalar Masallar ve Mitoslar*, s.136.

rüyâlarımızın genelde bir anlam içermediğini öne sürer. Ona göre rüyâların bir çoğu rastlantı sonucu oluşur ve geleceği önceden görme gibi bir işleve de sahip değildir.⁹³

Freud'un rüyâları sembol diliyle anlatmaya dayalı fikrinin esasını Daldisli Artemidor' da bulmaktayız. "Daldisli Artemidor'a göre, rüyâ denilen şey, sembol diliyle anlatılmış bir bilgidir. Arzularımızın biçim bulduğu Platon ile Freud'un savunduğu rüyâ yapısına ise, fantasma adını vermektedir."⁹⁴

Freud'un teorisine göre, bütün davranışlar, jestler, rüyâlar özel sebeplere dayanmaktadırlar. İnsanın iç dünyası ve yaşayışı ile ilgilidir. İnsan ne kadar gayret ederse etsin içinde olup bitenleri saklayamaz, gizleyemez. Çünkü insanın dış yüzü, iç yüzünün izlerini taşır. Görüldüğü gibi burada Freud, büyük Alman Filozofu Nictzsche'nin düşüncelerini paylaşmaktadır. Nictzsche, iç dünyanın dinamik bir mahiyet taşıdığını söylüyordu. Freud da içgüdülerin sürekli olarak faaliyette bulduklarını kabul etmektedir. Dikkat edersek Freud'un üzerinde çok durduğu ve hayat dramının gerçek kaynağı halinde gördüğü cinsel içgüdü'nün Eflatun'un Eros'una ait özellikler taşıdığını görürüz.⁹⁵

db | 229

Freud'un rüyâlarda, gizli kalmış arzu tatmini gerçekleşir şeklindeki görüşünün temellerini Amerika'nın kuzeyinde yaşamış olan kızılderili kabilesi Iraques ile Fransız Cizvit Papazları arasında yazılan mektuplarda da bulmaktayız. Iraquesler, rüyâların Freud'da olduğu gibi her zaman rûhî bir arzuyu belirtmediğini, ancak rüyâda rûhî bir arzunun şekil değiştirerek ortaya çıkabileceğini, bu şekil değiştirmiş rûhî arzuyu, rüyânın anlatılan muhtevâsından tanıyabilmek için, çok derin görüşlü insanlara ihtiyaç bulunduğunu ileri sürüyorlardı.⁹⁶

Özetle Freud'un kuramına yapılan itirazlar; deneysel yöntemin uygulanmaması, cinselliğin aşırı vurgulanması, nörotik kişilerin gözlemine dayalı bir kuram olması ve her şeyi açıklayabilen, gücü sınırsız bir kuram olduğu iddiası başlıklarında toplanmaktadır.⁹⁷

⁹³ Erich Fromm, *Rüyalar Masallar ve Mitoslar*, s.137. Aristo'nun rüyâ anlayışı ile ilgili daha geniş bilgi için bk. Aristo, *On Sleep and Dreams*, ed.: David Gallop, Aris&Phillips, London, 1996.

⁹⁴ Erich Fromm, *Rüyalar Masallar ve Mitoslar*, s.140.

⁹⁵ Halis Özgü, *Freud ve Freudizm*, Öğretmen Dergisi Yay., Ankara, 1959, s.14,15.

⁹⁶ İbrahim Türeke, *age.*, s.20,21.

⁹⁷ Doğan Cüceloğlu, *İnsan ve İnsan Davranışı*, Remzi Kitabevi, İst., 1994, s.414,415.

Bu açıdan Freud, kendini şöyle anlatmaktadır: “Her rüyânın belirli bir yorumlama işlemi aracılığıyla bir anlamı olduğunu ve yorumlama tamamlandığında rüyânın yerine rüyâ görenin uyanık zihinsel yaşamında kolayca tanımlanabilir bir noktaya denk düştüğünü, bu durumda bir rüyânın anlamının uyanıklık durumundaki düşünce süreçlerinde olduğu gibi, birçok farklı kaynağının olduğunu, bir kişide doyurulmuş bir istek, bir diğerinde farkına varılan bir korku, yine uykuda da süren bir değerlendirme, bir niyet ya da uyku sırasındaki bir yaratıcı düşünce parçası olabileceğini düşünebilirdim. Ancak ben bunun yerine rüyâların anlamının tek bir biçimle, isteklerin temsil edilmesiyle sınırlandırıldığı bir genelleme ile formüle ettim ve böyle yaparak evrensel bir karşı çıkma eğilimi uyandırdım.”⁹⁸ Freud, bu sözleriyle rüyâları yorumlarken ne kadar fazla indirgemeci bir yaklaşıma girdiğini kendisi itiraf ediyor.⁹⁹

Freud’un görüşleriyle Marx’ın görüşleri arasında da bir paralellik vardır. Marx da Freud gibi, herhangi bir şeyin görüldüğünün tam tersi bir anlama gelebileceğini ileri sürmüştü.¹⁰⁰ Bu açıdan Freud’un rüyâya bakışının tümüyle materyalist ve indirgemeci olduğunu bir kez daha görmüş oluyoruz. Freud, zamanının materyalist görüşünün etkisi altındaydı.¹⁰¹ Freud’un rüyâların çoğu kez arzularımızın sembolik tatminlerle giderilmesine yaradığını bulması çok önemliydi. Ama bunun bütün rüyâlar için geçerli olduğu iddiası, onun bu büyük buluşunu gölgelemiştir. Rüyâlar, isteklerin tatmini biçiminde, korkuların dile gelmesi olarak da belirebilirler. Ama bunlardan daha önemlisi, rüyâların bazı zamanlarda kendimiz ve başkaları hakkındaki anlayışımızı ortaya koymalarıdır.

Ayrıca Freud’un determinist bilim anlayışına olan güçlü bağlılığı yukarıda bahsettiğimiz türden genellemeler yapmasını bir anlamda zorunlu kılmıştır; nitekim, *Psikanalize Giriş Dersleri*’nde özgür iradeyi kabul edenlere yönelik olarak şöyle der: “tamamen bilimsel olan bu inancı zihinsel yaşamı belirleyen bir determinizm inancıyla değiştirmek zorundasınız.”¹⁰² Dolayısıyla, Freud’un psiko-

⁹⁸ Sigmund Freud, *Olgu Öyküleri*, c.1, s.91,92.

⁹⁹ Freud’un bilimsel metodu hakkında yapılan yorumlar için bk. Peter Gay, *A Godless Jew: Freud, Atheism and The Making of Psychoanalysis*, Yale University Press, New Heaven and London, 1987, s.21-30.; Ali Köse, *Freud ve Din*, İz Yay., İst., 2000, s.128.; Ali Rıza Aydın, *Psikanalizin Dinsel Serüveni*, Etüt Yay., Samsun, 2004, s.23-28.

¹⁰⁰ Erich Fromm, *Freud Düşüncesinin Büyüklüğü ve Sınırları*, s.37.

¹⁰¹ Erich Fromm, *Freud Düşüncesinin Büyüklüğü ve Sınırları*, s.45,46.

¹⁰² Sigmund Freud, *Introductory Lectures on Psychoanalysis*, London: Penguin Books, 1991, s.136.

lojisi esasında tüm zihinsel süreçleri belirli bir kalıba indirgeyen “psikolojizm”den başka bir şey değildir ve aynı zamanda psikanalizmin de sınır noktasıdır.¹⁰³ Freud’un bilimsellik iddiasını eleştiren Witgenstein, “onun ortaya koyduğu tezlerin, varsayım düzeyinden çok daha zayıf seviyelerde” yer aldığını belirtmektedir.¹⁰⁴

Freud’un bu eleştirilerin farkında olmaması düşünülemez; ne var ki mekanistik ve determinist felsefi kabulleri, Freud’un düşüncesini sınırlamakta ve onu büyük bir yanılığa itmektedir.¹⁰⁵

Freud, hayatının sonlarına doğru rüyâların aynı zamanda bir bilgi kaynağı olduğu sonucuna vardığını belirterek şöyle söylemektedir: “Diğer taraftan işaret edelim ki, eski hikmetlerin, rüyâlarla geleceği önceden görme iddiaları haklı ve oldukça enteresan bir olaydır.”¹⁰⁶

Neticede rüyâlar, yalnızca akıl dışı arzularımızı dile getirmezler. Çoğu kez rüyâ, insanların kendileri ve çevreleri hakkında farkına varamadıkları görüşlerinin ve inançlarının bir belirmesidir. Rüyâ yorumunda en önemli nokta, bu iki durumu birbirinden ayırabilmektir.¹⁰⁷ Rüyâ, ilâhi bir ses, bir elçidir ve yabancı zihne zerre kadar zarar vermeyen tükenmez bir mesele kaynağıdır.¹⁰⁸

Sonuç

Rüyâlar, hem uykunun devamını sağlamakta dolayısıyla dinlenmemize yardım etmekte hem de insanoğlunun bilinçdışında var olan çoğu zaman kendisinin bile fark edemediği düşüncelere ayna tutmaktadır.

Bunun yanında ilâhi dinler ekseninde yapılan rüyâ ve rüyâ yorum çalışmalarından sonra XIX. yüzyılda modern psikolojinin de

¹⁰³ İlham Dilman, “Psychology and Human Behaviour: Is There a Limit to Psychological Explanation?”, *Philosophy*, c.75, sayı: 292,2000,s.201.

¹⁰⁴ Jacques Bouveresse, *Witgenstein Reads Freud: Myth of The Unconscious*,çev.:Carol Comsan,Princeton University Pres,Princeton,1995,s.46.

¹⁰⁵ Ian Craib, *Experiencing Identity*, Sage,London, 1998, s.143.

¹⁰⁶ Halil Apaydın,*agm.*,s.266. Freud, bu cümleleriyle kendi kuramının tam tersi doğrultuda düşünebildiğini de bize göstermektedir. Belki de Freud, düşüncelerinin eksik yönlerini sonradan fark etmişti. Bu konunun ayrıntılı olarak temellendirilmesi gerekmektedir. Ancak, çalışmamızın kapsamı, bunun ortaya konulmasına müsait olmadığı için daha ayrıntılı şekilde irdelenmesi, gelecek zamanlarda hem tarafımızdan hem de başka akademisyenlerce yapılacak çalışmalara bırakılmıştır.

¹⁰⁷ Erich Fromm,*Freud Düşüncesinin Büyüklüğü ve Sınırları*,s.112-146.

¹⁰⁸ Carl Gustave Jung,*Din ve Psikoloji*,çev.:Cengiz Şişman , İnsan Yay., İst., 1997,s.33.

doğuşuyla beraber XX. yüzyılın başında özellikle psikanaliz ekolünün kurucusu Sigmund Freud ile birlikte rüyâlar hakkında kapsamlı çalışmalar yapılmıştır. Freud, rüyâları, uykumuz sırasında oluşan akıldışı ruhsal faaliyetler olarak görür. O, rüyâları tümüyle materyalist bakış açısıyla incelemiştir. Ona göre rüyâlar, ilâhi kaynaklı olmayıp sadece arzu tatmininden ibaret bilinçaltındaki düşüncelerin serbest olarak yüzeye çıktığı, insanların bu yolla ruhsal ve fiziksel olarak rahatlayıp tatmine ulaştığı bir olaydır. Bu açıdan Freud'un en büyük kusuru, cinsiyet hislerini her olaya indirgemesidir.

Bize göre de bazı rüyâların arzu tatminini sağladığı kabul edilebilir; özellikle fiziksel ihtiyaçlarla ilgili olan yeme, içme, cinsellik korku ve cesaret gibi. Ancak görülen bütün rüyâları bu şekilde isimlendirmek büyük bir hata olacaktır. Rüyâlar, yalnızca akıl dışı arzularımızı dile getirmezler. Çoğu kez rüyâlar, insanların kendileri ve çevreleri hakkında farkında olmadıkları görüşlerinin ve inançlarının da bir tezâhürüdür. Bu açıdan rüyâlar, ruhumuzun hem en alt düzeydeki akıldışı özelliklerini ama aynı zamanda en yüce ve değerli yönlerini de gösterebilmek gücüne sahiptirler.

Rüyâlarda olmaz diye bir şey yoktur, olabilirlikler hâkimdir. Günlük hayatımızda yaşayamadığımız birçok deneyimi rüyâlarda yaşayabiliriz. Rüyâdaki sınırsızlıklar, bizim bilincimizi genişletir, farkındalığımızı artırır. Aslında rüyâlarda ruhsal bakımdan yaşmaya ve öğrenmeye de devam ederiz.

232 | db

Kaynakça

- Apaydın, Halil, "Rüyâ ve Fonksiyonu", *OMÜİFD.*, Samsun, 1997 ,sayı:IX.
 Âsım Efendi, *Kâmûs Tercümesi*, İst., 1852.
 Ateş, Süleyman, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*; Çağrı Yay., İst., 1998.
 Ayas, Kemal, *Dinde İlimde Rüya ve Rüya Tabirleri*, Raşit Bütün Matbaası, II. Baskı, İst., 1949.
 Aydın, Ali Rıza, *Psikanalizin Dinsel Serüveni*, Etüt Yay., Samsun, 2004.
 Bergson, Henri, *Zihin Kudreti*, çev., Mirac Katurcioğlu, MEB Yay., İst., 1989.
 Bouveresse, Jacques, *Witgenstein Reads Freud: Myth of The Unconscious*, çev.: Carol Comsan, Princeton University Press, Princeton, 1995.
 Brenner, Charles, *Psikanaliz Temel Kavramları*, çev., Işık Savaşır- Yusuf Savaşır , HYB Yay., II. Baskı, Ankara, 1998.
 Challaye, Fellicien, *Freud ve Freud Doktrini*, çev. Halis Özgü, Özgü Yay., II. Baskı, İst., 1968.
 Craib, Ian, *Experiencing Identity*, Sage, London, 1998.

- Cüceloğlu, Doğan, *İnsan ve İnsan Davranışı*, Remzi Kitabevi, V. Baskı, İst., 1994.
- Çelebi, İlyas, *İslâm İnançında Çayb Problemi*, MÜİFV. Yay., İst., 1996.
- Çimen, Dilek, *Rüyalar, Duyudurum ve Sorunlarla Baş etme Stratejileri*, Yüzyüncü Yıl Üniv. Sağlık Bilimleri Enstitüsü, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Van, 2007.
- Çoruh, Hakkı Şinasi, *Rüyâ Dünyamız*, Kitapçılık Ticaret Limitet Şirketi Yay., İst., 1968.
- Debbağ, Abdulaziz, *el-İbriz, Şeriat, Marifet, Hakikat*, çev.: C. Yıldırım, Demir Yay., İst., 1976.
- Dee, Nerys, *Rüyâları Anlamak*, çev.: Nilüfer Kavalalı, İlhan Yay., İst., 1997.
- Dilman, İlham, "Psychology and Human Behaviour: Is There a Limit to Psychological Explanation?", *Philosophy*, c.75, sayı: 292, 2000.
- Doğrul, Ömer Rıza, *Dinler Tarihi*, İnkılap Yay., İst., 1963.
- Dudley, Geoffrey. A., *Rüyâlar*, çev.: Meltem Can, Arena Yay., İst., 1992.
- Elmalılı Hamdi Yazır, *Hak Dînî Kur'ân Dili*, Feza Yay., İst., 1992.
- Ersevîm, İsmail, *Psikanalizin Temelleri Üzerine*, Assos Yay., İst., 2002.
- Ferahidî, Halil b. Ahmed, *Kitâbu'l-Ayn, Daru'l-İhyâ et-Turas el-Arabî*, Beyrût, 1426/2005.
- Firuzâbâdî, Muhammed b. Yakub, *el-Kâmûsu'l-Muhît*, Beyrut, 1991.
- Firdevsî, Ebu'l- Kasım Mansur b. Ali, *Şeyhname*, çev.: Necati Lugal, Maarif Basımevi Yay., İst., 1994.
- Forrester, John, *Freud Savaşları*, çev.: Hakan Atalay, Ayrıntı Yay., İst., 2000.
- Fordham, Frieda, *Jung Psikolojisi*, çev.: Aslan Yalçın, Say Yay., İst. 1994.
- Fragar, Robert, *Kalp Nefs ve Rûh*, çev.: İbrahim Kapaklıkaya, Gelenek Yay., İst. 2003.
- Freud, Sigmund, *Beş Konferans ve Psikanalize Toplu Bakış*, çev.: Kamuran Şipal, Cem Yay., İst., 1996.
- _____, *Düşlerin Yorumu*, çev.: Emre Kapkın, Payel Yay., I. Baskı, İst., 1996.
- _____, *Narsizm Üzerine ve Schreber Vakası*, çev.: Banu Büyükkal-Saffet Murat Tura, Metis Yay., I. Baskı, İst., 1998.
- _____, *Olgu Öyküleri*, çev.: Ayhan Eğrilmez, Payel Yay., I. Baskı, İst., 1998.
- _____, *Psikanaliz Üzerine*, çev.: A. Avni Öneş, Say Yay., İst., 2001.
- _____, *Psikanaliz ve Uygulama*, çev.: Muammer Sencer, Say Yay., İst., 2001.
- _____, *Rüya Yorum Metodu*, çev.: Ayşegül Günkut, Ataç Kitabevi, İst., 1964.
- _____, *Ruh Çözümlemesine Giriş Konferansları*, çev.: Emre-Ayşe Kapkın, Payel, Yay., İst., 1998.
- _____, *Rüyalar ve Yanılgılar Psikolojisi*, çev.: Ali Seden, Altın Kitaplar Yay., İst., 1978.
- _____, *Introductory Lectures on Psychoanalysis*, London: Penguin Books, 1991.
- _____, *Uygarlığın Huzursuzluğu*, çev.: Haluk Barışcan, Metis Yay., İst., 1999.
- _____, *Hız. Musa ve Tek Tanrıcılık*, çev.: Kamuran Şipal, Bağlam Yay., İst., 1987.
- _____, *Endişe*, çev.: Leyla Özcengiz, Dergah Yay., İst., 1977.
- Freud, Sigmund-Jung, Gustave-Adler, Alfred, *Psikanaliz Açısından Edebiyat*, çev.: Selahattin Hilav, Dost Kitabevi Yay., Ankara, 1981.
- Fromm, Erich, *Freud Düşüncesinin Büyüklüğü ve Sınırları*, çev.: Aydın Arıtan, Arıtan Yay., I. Baskı, İst., 1981.

- _____. *Rüyalar, Masallar ve Mitoslar*, çev., Aydın Arıtan-Kaan Ökten, Arıtan Yay., İst., 1990.
- _____. *Psikanaliz ve Din*, çev., Şükrü Alpagut, Kabalcı Yay., I. Baskı, İst., 1990.
- Gay, Peter, *A Godless Jew: Freud, Atheism and The Making of Psychoanalysis*, Yale University Press, New Heaven and London, 1987.
- Geçtan, Engin, *Psikanaliz ve Sonrası*, Maya Yay., II. Baskı, Ankara, 1984.
- Gökyay, Orhan Şaik, "Rüyâlar Üzerine", *Milletlerarası Kongre Bildirileri*, Ankara, 1982.
- Gökyay, Orhan Şaik, "Tabirâmeler", *Seçme Makaleler 3-Güçlük Nerede?*, İletişim Yay., İst., 2002.
- Günay, Umay, *Âşık Tarzı Şiir Geleneği ve Rüyâ Motifi*, Akçağ Yay., Ankara, 1999.
- Hall, Calvin S., *Freudyan Psikolojiye Giriş*, çev., Ersan Devrim, Kaknüs Yay., İst., 1999.
- İbn Haldun, Ebû Zeyd, *Mukaddime*, çev.: Zakir Kadir Ugan, MEB, Yay., İst., 1996.
- İbn Manzûr, Ebu'l-Fazl Muhammed b. Mükerrrem b. Ali el-Ensârî, *Lisânu'l-Arab*, Daru Sadır, Beyrut 1990.
- İbn Sîrîn, *Kitabu Fi't-Tabir*, Matbaatü Curnal, Mısır, H. 1297.
- İsfahânî, er-Ragıp, *Müfredât fi Garibi'l- Kur'ân*, Beyrut, tsz.
- Jahoda, Gustav, *The Psychology of Superstition*, Penguin Books, Victoria, 1970.
- Jung, Carl Gustave, *Din ve Psikoloji*, çev., Cengiz Şişman, İnsan Yay., II. Baskı, İst., 1997.
- Kaya, Nusret, *Psikoestetik*, Sistem Yay., İst., 1999.
- Kettânî, Muhammed Abdulhay, *Hizmet Peygamberin Yöntemi*, çev.: Ahmet Özel, İz Yay., İst., 1990.
- Konuk, Ahmet Avni, *Fusûsu'l Hikem Tercüme ve Şerhi*, MÜİFV. Yay., İst., 1989.
- Köse, Ali, *Freud ve Din*, İz Yay., İst., 2000.
- Öğüt, Gündüz, *Rüyâlarınızdan Yararlanın*, Ege Meta Yay., İzmir, 1999.
- Özakkaş, Tahir, *Bütüncül Psikoterapi*, Litera Yay., İst., 2004.
- Özbaydar, Sabri, *Rüyâların Fonksiyonu*, Baha Matbaası, İst., 1971.
- Özgü, Halis, *Freud ve Freudizm*, Öğretmen Dergisi Yay., Ankara, 1959.
- Özgü, Halis, *Rüyâ Nedir?*, Öğretmen Dergisi Yay., Ankara, 1959.
- Özgül, Metin Kayahan, *Siyasî Rüyâlar*, Akçağ Yay., Ankara, 1989.
- Pakalın, Memet Zeki, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, MEB Yay., İst., 1983.
- Reich, Wilhelm, *Reich Freud'u Anlatıyor*, çev.: Bertan Onaran, Payel Yay., İst., 1981.
- Sâmi, Şemseddin, *Kâmûs-ı Türkî*, Çağrı Yay., 2007.
- Schimmel, Annemarie, *Dinler Tarihine Giriş*, AÜİF. Yay., Ankara, 1955.
- Şahinoğlu, M. Nazif, "Tabir", *İA*, MEB. Yay., İst., 1986.
- Tatçı, Mustafa-Çeltik, Halil, *Türk Edebiyatında Tasavvufî Rüyâ Tabirâmeleri*, Akçağ Yay., Ankara, 1995.
- Tura, Saffet Murat, *Freud'dan Lacan'a Psikanaliz*, Ayrıntı Yay., İst., 1996.
- Türek, İbrahim, *Rüyâlar*, Varlık Yay., İst., 1965.
- Türkoğlu, Berrin, *Rüyâların Gizli Dili*, Sınır Ötesi Yay., İst., 2001.
- Yılmaz, Hasan Kamil, *Aziz Mahmut Hüddâyî ve Celvetiyye Tarîkatı*, MÜİFV. Yay., İst., 1980.

Yüksel, Hasan Avni, *Türk- İslam Tasavvuf Geleneğinde Rüyâ*, Gazi Üniv. Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi, Ankara, 1990.
Zweig, Stefan, *Freud ve Öğretisi*, çev.: Emin Eliçin, Papirüs Yay., İst., 2003.

